

Vliv soukromého podnikání na změny v životních cílech a postojích

Influence of Private Business on Changes in Life Goals and Attitude

Ing. Pavlína Maříková

Opinions and attitude of individuals change, as well as the whole society, as a consequence of social and economical transformational processes. The changes influence their family and work life and force them to reappraise their present views. These processes also bring new chances and result in changes of values and life goals of many.

One of the new chances, which opened for the citizens of the Czech Republic after November 1989, is the possibility of private business. Doing business often brings the necessity to change one's life style and goals and attitude connected with it.

On the basis of sociological research of Czech rural areas and small business in Czech rural area, we can make comparisons and analysis of the influence of private business on the changes in previously mentioned aspects of life.

We presume that current life goals and attitude of private businessmen in Czech rural areas are influenced by their economic activities and will head for the success in business rather than for traditional values of rural areas. It is also necessary to analyze the impact of gender, age, education and other factors influencing these social values.

The outcomes will contribute to deeper knowledge and understanding of changes in the area of life values and attitude, which are brought by the development of business in rural areas.

ANOTACE

Stejně jako se v důsledku společenských a ekonomických transformačních procesů mění celá společnost, mění se i názory a postoje jednotlivců. Změny se dotýkají jejich rodinného i pracovního života a nutí je přehodnocovat dosavadní postoje. Tyto procesy s sebou přinášejí také nové možnosti. Důsledkem jsou změny v hodnotové orientaci lidí a také v jejich životních cílech.

Jednou z nových příležitostí, které se pro občany České republiky otevřely až po listopadových událostech 1989, je možnost soukromého podnikání. Podnikání s sebou často přináší nutnost změnit životní styl a s ním spojené životní cíle a postoje.

Na základě sociologických výzkumů českého venkova a malého podnikání na českém venkově můžeme provést srovnání a analyzovat vliv soukromého podnikání na změny ve výše uvedených aspektech života.

Předpokládáme, že současné životní cíle a postoje soukromých podnikatelů na českém venkově budou ovlivněny jejich ekonomickou aktivitou a budou směřovat ve větší míře k úspěchu v podnikání než k tradičním hodnotám na venkově. Je třeba také analyzovat vliv pohlaví, věku, vzdělání a dalších faktorů ovlivňujících tyto sociální hodnoty.

Výsledky přispějí k hlubšímu poznání a porozumění změnám, které v oblasti životních hodnot a postojů přináší rozvoj podnikání na venkově.

Key words: values and attitude, life goals, private business

Klíčová slova: hodnoty a postoje, životní cíle, soukromé podnikání

ÚVOD

Společenské a ekonomické změny přinesly lidem mnoho nových příležitostí. Jednou z nejdůležitějších byla skutečnost, že bylo možno začít legálně soukromě podnikat. Samozřejmě, že určité formy „podnikání“ existovaly již dříve (melouchaření, obchod s nakradeným materiálem apod.), ale teď se otevřely daleko větší možnosti. Lidé byli postaveni před volbu – buď zůstat závislími na zaměstnavateli a vyrovnávat se s příznivými i nepříznivými důsledky transformací a privatizací společně nebo se postavit na vlastní nohy a řídit svůj život nezávisle, nést vlastní odpovědnost. Tato cesta k samostatnosti byla zpočátku komplikovanější, ale mnohé hnala vpřed vyhlídka na bohatou budoucnost, která jim pomáhala potíže překonávat.

Rozvoj podnikání na českém venkově byl ovlivněn mnoha dalšími faktory. Jedním z důležitých byl faktor finanční. Pro začátek podnikání je totiž ve většině případů nutno mít jistý počáteční kapitál. A tím mnoho obyvatel venkova nedisponovalo. Některým však pomohly například restituice. Mohli tak navázat na přerušenu rodinnou tradici a pokračovat v rodinném řemesle či zemědělské výrobě a nebo získanou nemovitost prodat a tak financovat začátek úplně jiného podnikání. Další často využívanou možností bylo využití dotací a půjček.

V současné době se podnikání naplno věnuje cca 8 % obyvatel českého venkova nad 18 let¹. Avšak lidí, kteří mají či měli živnostenský list je daleko více. Mnozí se totiž nechtěli vzdát jistoty zaměstnání. Podnikají tedy pouze příležitostně, po večerech a tyto výdělky berou jen jako přílepení k pravidelnému platu.

CÍL A METODY

Cílem této práce je analyzovat životní cíle a postoje podnikatelů a provést srovnání, ze kterého by byly patrné změny, ke kterým došlo v důsledku započetí podnikání a s tím spojených změn v životním stylu a způsobech trávení volného času. Množství volného času a jeho využití (a to ve všední den, o víkendy i o dovolené) jsou dalšími faktory, u kterých je možno předpokládat výrazné rozdíly. Obecným předpokladem je, že lidé, kteří podnikají, mají volného času méně, ale využívají ho obdobně – věnují ho rodině, zahradě, koníčkům. Mezi podnikateli bude pravděpodobně vyšší podíl lidí, kteří nejedí na dovolenou, ale o případném způsobu trávení bude rozhodovat finanční situace.

Pro hodnocení změn, které nastaly v životě venkovských podnikatelů bylo možno využít dvou výzkumů Sociologické laboratoře. Jedná se o terénní dotazníkové šetření Malé podnikání na venkově, které bylo realizováno na přelomu let 2001 a 2002 na území Jihočeského kraje, a celorepublikový výzkum venkovského obyvatelstva Trendy sociálních změn v zemědělství a na venkově, který proběhl v roce 1999. Podnikatelé byli vybíráni na základě Registru ekonomických subjektů a do výzkumu byli zařazeni pouze ti, kteří uvedli podnikání jako svou hlavní činnost.

VÝSLEDKY

Životní cíle

Způsob života je úzce spjat s cíli, které si každý člověk vytyčuje do budoucna. Někteří preferují cíle materiální, např. nové auto, bydlení, dovolená u moře, jiní si kladou cíle

¹ viz výsledky výzkumu Trendy sociálních změn v zemědělství a na venkově, grant MŠMT VS 97097.

duchovní či nemateriální (spokojená rodina, zdraví, úspěch v práci,...). V obou výše zmiňovaných výzkumech jsme respondentům nabídli 20 možných životních cílů a požádali je, aby z nich vybrali ty, kterých by chtěli v nejbližších třech letech dosáhnout. Vycházíme z předpokladu, že životní cíle se sice s věkem mění, ale v průměru populace nedošlo během dvou let, které uběhly mezi jednotlivými výzkumy, k výraznějším posunům v hodnotové orientaci. Za nepodstatné lze také považovat rozdíly, které mohly nastat díky odlišné základní populaci – jednou se jednalo o veškeré venkovské obyvatelstvo nad 18 let z obcí do 2 000 obyvatel a podruhé o výběrovou skupinu malých podnikatelů v obcích do 5 000 obyvatel v Jihočeském kraji.

V populaci všech venkovských obyvatel byly na předních místech uváděny cíle směřující k rodinným hodnotám, tj. získání či udržení partnera, vlastnictví pěkného bydlení, existence okruhu dobrých přátel a věnování se výchově dětí. Poslední z uvedených cílů se samozřejmě u respondentů s dětmi objevuje na přednějších místech. Až na pátém místě je první vysloveně materiální cíl (i když je mezi ně možno řadit i již uvedené bydlení) – a to vydělávat dost peněz, za ním následuje další – zabezpečit se materiálně do budoucna. Téměř nikdo netouží angažovat se v politické činnosti či dosáhnout sportovních úspěchů.

Životní cíle podnikatelů se v zásadě nelišily – na prvních šesti místech byly stejné hodnoty jako u ostatních obyvatel, jen s drobnými změnami v pořadí. Na prvním místě se opět vyskytlo získání či udržení životního partnera, ale hned za ním věnování se výchově dětí. Důvodem je větší podíl respondentů s dětmi v této skupině². Téměř stejnou pozici však má i vlastnictví pěkného bydlení, za kterým následují dobří přátelé. Páté a šesté místo jsou v opačném pořadí než u předchozí skupiny, tj. nejprve zabezpečení do budoucna a až poté dostatečný výdělek.

Volný čas

Definovat volný čas můžeme např. podle Jany Duffkové³: „V jednotlivých časových úsecích života člověka se odlišují velké časové bloky s různým rozsahem a specifickou náplní a funkcí: pracovní čas (čas strávený v zaměstnání), vázaný čas (čas, kdy člověk vykonává různé činnosti nutné pro existenci sebe sama, své rodiny a domácnosti) a volný čas. Volný čas obecně bývá charakterizován jako čas, kdy se člověk na základě svého vlastního rozhodnutí věnuje činnostem, které nemají charakter povinnosti či závazku (ve vztahu k jiným lidem i k sobě samému) a které mu přinášejí uspokojení.“ V našich výzkumech jsme respondentům předložili výběr z činností jak volných tak vázaných, a požádali jsme je o vybrání pěti aktivit, které nejčastěji vykonávají ve všedních a ve volných dnech.

Z výsledků výzkumu Trendy sociálních změn v zemědělství a na venkově vyplývá, že obyvatelé venkova tráví svůj volný čas ve všední den nejčastěji u televize či rozhlasu, dále čtením novin a časopisů a pak se věnují práci na zahradě a v domácím hospodářství. V této položce se nejvíce liší od ostatních obyvatel ČR (ve městech), kteří se této práci věnují jen v malé míře.⁴ Na čtvrtém místě je péče o děti, ale tato činnost se vztahuje převážně na respondenty s dětmi, kterých jak již bylo uvedeno bylo pouze 37,9 % (zatímco respondentů, kteří mají domácí hospodářství bylo 58,5 % a proto je tato činnost uváděna častěji). Na dalších místech dotazovaní uváděli čtení knih, návštěvy příbuzných a známých, práce na

² Podíl respondentů s nezaopatřenými dětmi - populace venkovských obyvatel – 37,9 %, populace jihočeských podnikatelů – 51,3 %.

³ viz Duffková, J.: Současná struktura mimopracovního času a její změny za posledních deset let, Data a fakta, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2000

⁴ viz H. Friedlanderová, M. Tuček a MEDIAN: Češi na prahu nového tisíciletí, SLON Praha 2000

údržbě a opravách domu, bytu, auta, apod. Na nejnižších příčkách tabulky se umístily aktivity jako aktivní kulturní činnost, práce ve spolcích a organizacích a návštěva kostela.

Ve volných dnech je pořadí volnočasových aktivit trochu jiné. Za sledováním televize, které je na prvním místě, následují návštěvy příbuzných a známých a čtení novin a časopisů. Čtvrtou nejčastější aktivitou je práce na zahradě a v domácím hospodářství a pak procházky a výlety či nicnedělání. Až na dalším místě je péče o děti. Nejméně se dotazovaní opět věnují kulturním a společenským aktivitám.

Podnikání často od člověka vyžaduje vyšší nasazení než zaměstnání. Výsledky výzkumu Malé podnikání na venkově to potvrzují. Téměř tři čtvrtiny respondentů (podnikatelů) uvedlo, že má méně volného času než když byli zaměstnání. Tento stav charakterizují nejčastěji slovy „všechn svůj čas věnuji firmě“ nebo „pracuji přesčas, ale o víkendech jen v mimořádné situaci“. Existuje však i skupina podnikatelů (necelá jedna pětina), kteří uvádějí, že mají stejně volného času, jako dříve. Vysvětlují to tím, že svou firmu vnímají jako zaměstnání a svůj volný čas věnují rodině. Jen několik málo podnikatelů (5 %) má volného času více než dříve.

Stejně jako ostatní uvádějí jako nejčastější aktivitu ve všední den sledování televize nebo rozhlasu a čtení novin a časopisů. Na třetím místě následuje péče o děti, potom čtení knih a práce na zahradě a na údržbě a opravách domu, bytu, auta, až po té návštěvy příbuzných a známých. Nejméně uváděnými aktivitami jsou návštěvy kostela, rukodělné koníčky a společenské hry.

O víkendech jsou u podnikatelů první dvě nejčastěji uváděné činnosti stejné jako ve všední den (televize a noviny), dále se věnují zahradě a domácímu hospodářství, chodí na procházky a výlety či na návštěvy a věnují se dětem.

Dovolená

Dovolená je tou částí roku, kterou bychom měli věnovat odpočinku od každodenních starostí. O způsobu trávení dovolené rozhodují nejen přání a životní styl, ale hlavně finanční možnosti. Čím dá častěji se také setkáváme, a to hlavně u podnikatelů, s tím, že žádnou dovolenou nemají. Nedostatek odpočinku však přináší určitá zdravotní a psychická rizika.

Z výsledků výzkumu obyvatel venkova jsme zjistili, že více než třetina z nich (35,1 %) v minulém roce neměla žádnou dovolenou. Vysoké procento dotázaných strávilo svou dovolenou v tuzemsku a to buď v místě svého bydliště (30,8 %) nebo v tuzemském rekreačním středisku (12,3 %). U příbuzných či známých trávilo dovolenou 5,8 % respondentů a na vlastní chatě či chalupě prožilo svou dovolenou 1,4 % dotazovaných. Relativně malý podíl z dotazovaných (11,3 %) využil možnosti zahraniční dovolené.

S určitou rezervou lze obecně říci, že pro venkovské oblasti je charakteristický, nižší zájem o cestování. Jednou z hlavních příčin může být starost o zahradu a osobní hospodářství, neboť pro některé z respondentů může být problematické najít za sebe náhradu, která by zajistila chod hospodářství po dobu jejich dovolené. Lidé tak raději dávají přednost dovolené v místě svého trvalého bydliště.⁵

Mezi podnikateli je situace podobná. Téměř 30 % z nich nemělo dovolenou. V tomto výzkumu jsme se ptali i na délku dovolené a zjistili jsme, že podnikatelé si nejčastěji užívají pouze jeden až dva týdny volna.

⁵ viz Kudrna, L.: Volný čas, in: Český venkov 2000, ČZU Praha 2002

Nejčastěji uváděnou formou je u nich zahraniční rekreace (28,3 % respondentů). další tráví dovolenou doma (16,6 %), na chatě, chalupě či u příbuzných nebo známých (10,7 %) nebo tuzemskou rekreací (9,3 %).

DISKUSE

Životní cíle podnikatelů se od životních cílů ostatních obyvatel venkova příliš neliší. V obou zkoumaných skupinách byly na předních místech uváděny rodinné hodnoty, jako získání a udržení partnera, výchova dětí, pěkné bydlení a spolehliví přátelé.

Ve způsobech trávení volného času, kterého mají podnikatelé méně, se také neprojeví výraznější rozdíly. Všichni si nejraději sednou k televizi nebo novinám a pak se věnují dětem (pokud je mají) nebo zahradě (pokud ji mají).

Dovolenou si dopřává o něco větší podíl lidí mezi podnikateli. Výrazný rozdíl je ve způsobu jejího trávení – podnikatelé daleko častěji využívají možnosti zahraniční rekreace. Důvodem bude jejich lepší finanční situace. Také více jezdí na vlastní chaty či chalupy, i když jejich vlastnictví není mezi venkovským obyvatelstvem příliš rozšířené. V menší míře tráví dovolenou doma. Dvě třetiny podnikatelů (na rozdíl od poloviny ostatních venkovských obyvatel) věnuje dovolenou odpočinku, čtvrtina respondentů v obou skupinách ji charakterizuje spíše jako napůl odpočinkovou a napůl pracovní.

Výzkum na téma dovolená provedla i společnost Taylor Nelson Sofres. Z něj vyplývá, že téměř polovina respondentů z celé ČR nebyla v minulém roce na dovolené. Důvodem je ve většině případů špatná finanční situace a dále vysoká pracovní vytíženost. Dále zjistili, že okolo 40 % lidí zůstává o dovolené v České republice a tráví ji nejčastěji na chatě či chalupě nebo rekreací u vody.⁶

ZÁVĚRY

Životní styl podnikatelů a ostatních obyvatel venkova se jistě liší. Podnikání klade na člověka vyšší nároky a ovlivňuje celý jeho život. Cílem této práce bylo zjistit a popsat, jak se liší vybrané faktory života jako životní cíle a způsoby trávení volného času venkovských podnikatelů od ostatních venkovanů.

Výsledkem je zjištění, že ani životní cíle ani způsoby využití volného času se příliš neliší, tedy u těchto faktorů nedochází při započítání podnikání k výrazným změnám. Rozdíly byly prokázány pouze ve způsobech trávení dovolené a ty jsou vysvětlitelné lepší finanční situací podnikatelů. Předpoklady o výrazných rozdílech se tedy z větší části nepotvrdily. Přesto si tato problematika zaslouží hlubší a podrobnější zkoumání se zohledněním dalších faktorů jako pohlaví, věk či vzdělání.

LITERATURA:

- Maříková, P.: Hodnoty, in: Český venkov 2000, ČZU Praha 2002
Kudrna, L.: Volný čas, in: Český venkov 2000, ČZU Praha 2002
Maříková, P.: Sociální instituce venkovské ženy, in: Český venkov 2001, ČZU Praha 2002
H. Friedlanderová, M. Tuček a MEDIAN: Češi na prahu nového tisíciletí, SLON Praha 2000
Duffková, J.: Současná struktura mimopracovního času a její změny za posledních deset let, Data a fakta, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2000

⁶ Téměř polovina lidí nejedí na dovolenou, MF Dnes 25. června 2002